—07
«ENTREACTES»
Estiu
2018
Edició digital

GIRONA CULTURA

«ENTREACTES»

BELÉN GOPEGUI

per Enric Puig Punyet

BELÉN GOPEGUI

Belén Gopegui va néixer a Madrid el 1963. El 1993, Anagrama va publicar la seva primera novel·la *La escala de los mapas*, a la qual van seguir, entre altres títols, *Tocarnos la cara* (1998), *Lo real* (2001), *El lado frío de la almohada* (2004), *El padre de Blancanieves* (2007) i *Deseo de ser punk* (2009). Posteriorment, Literatura Random House ha publicat *Acceso no autorizado* (2011) i *El comité de la noche* (2014). *Rompiendo algo* (UDP, 2014) reuneix una selecció dels seus articles i assaigs. La seva última novel·la *Quédate este día y esta noche conmigo*, és una sol·licitud de treball i, alhora, una confessió que té Google com a destinatari. Aprofitem la seva participació al festival MOT d'aquest any per conversar amb ella.

TEXTOS: ENRIC PUIG PUNYET
FOTOS: MARTÍ ALBESA

El teu últim llibre, *Quédate este día y esta noche conmigo* (Penguin Random House, 2017), em va sorprendre per un element inesperat. A més de tots els temes interessantíssims que abordes al voltant de la digitalització en un futur immediat, en què imagines que les coses s'aniran transformant en la direcció que estem veient, m'ha sorprès un element que subjau, com un to invariable de pausa en tot el text, quelcom gairebé com un homenatge a l'atenció del lector en una època en què prima la dispersió.

Fa temps vaig llegir un llibre titulat *El descobriment de la lentitud* (*Die Entdeckung der Langsamkeit*), de Sten Nadolny, un escriptor alemany, el títol del qual se'm va quedar sempre com una consigna. M'agraden aquests llibres que t'obliguen a parar-te i que et marquen un ritme poc habitual.

Però, a més del ritme, hi ha elements que remeten a la condició humana, precisament, del lector. I això és quelcom que sembla, en el teu text, una reivindicació en front d'aquell altre lector que imagines, a qui va dirigit el llibre: un avaluador, potser una màquina, al servei de Google.

La paraula és la primera tecnologia de l'ésser humà, el que ens va permetre separar-nos del món, començar a mirar-lo amb distància. Des d'aquesta òptica, la informació és quelcom que s'està formant i que ens està informant. Construir un text que requereixi l'atenció i requereixi la tecnologia de la paraula és una manera d'escriure, com n'hi ha moltes altres. Al meu llibre, la remota i gairebé inexistent tensió sexual entre els dos personatges permet generar un altre tipus d'atenció que a la que ens tenen acostumats els relats d'avui en dia, que desperten sempre una doble atenció entre el que està succeint i l'expectativa del que podria arribar a passar. Si no hi ha tensió sexual ni es preveu que vagin a matar a ningú, l'atenció es pot centrar més en el que està succeint.

Un altre mecanisme que em va cridar l'atenció és la introducció de cites i lletres de cançons per tot el text. Si el lector no les identifica, apareix la temptació d'anar a buscar-les precisament a Google. D'alguna manera és com trencar el joc que proposes implícitament: no anticipar-te al que un dia pugui ressorgir de forma atzarosa.
Això no ho he fet de manera deliberada, perquè no tinc res en contra de buscar la informació, ni tan sols a Google. La lectura sempre ha estat així: un llibre sempre et porta a un altre.

Però Google no apareix només com a aquest gran altre respecte a la literatura o, més aviat, la lectura lineal: algunes vegades apareix com la representació capitalista que s'apropia de les velles formes de poder; d'altres, és el gran ordinador del món. Per què vas decidir tractar totes aquestes accepcions? Com defineixes aquesta pluralitat?
En aquest moment, Google és el nostre interlocutor. No es tracta de la companyia en si, sinó que es tracta més aviat de quelcom que, com qualsevol representació literària, és i no és al mateix temps. En aquest sentit, Google és com el nostre narrador o la nostra narradora omniscient, i per altra banda és una instància de poder menys controlable que mai. Tenint en compte tot això, el que és greu és que no tenim ni una sola legislació que pugui servir suposadament per a defensar-nos. No hi ha res de res. Simplement, el poder exercit de manera arbitrària. I això és precisament contra el que els personatges del meu llibre es revelen.

Al text hi apareix també la qüestió de l'àmbit de llibertat, qüestió molt connectada amb el que acabes de mencionar. Si parlem de la transformació digital, jo diria que hi ha hagut diverses fases ideològiques, i diria que els discursos s'han impregnat molt d'un primer moment d'internet en què es feia notar arreu que aquesta era una nova forma de comunicació capaç de trencar amb els vells hàbits jeràrquics i que era capaç de situar-nos en un nou escenari de molta més llibertat d'expressió i d'acció. Avui estem en realitat en un altre moment, ben diferent. Internet s'ha transformat completament. No obstant això, sembla que aquest discurs segueix operant, i que és el que acaba legitimant en gran mesura al sistema.
Sí. Jo vaig participar fa temps en una campanya que operava amb el nom "Internet no serà una altra televisió", una campanya que vam fer alguns activistes cap al 2008 i 2009, quan no existia Netflix i internet no era una telebotiga ni una telesèrie en bucle com és ara. I ja aleshores hi va haver gent que es va adonar que aquest era un dels perills d'internet. Aquella campanya ja va passar, queden alguns petits gests activistes que s'han anat fent, però realment internet s'està convertint cada vegada més en una altra televisió, i després d'això s'està convertint també en una mineria constant de dades sense demanar permís, dades que després són utilitzades de qualsevol manera. I s'ha convertit també en una instància que gairebé ens impedeix comunicar-nos sense supervisió. Pràcticament totes les nostres converses succeeixen avui vigilades per algú o per alguna cosa, que algunes vegades és un algoritme que s'encarrega d'oferir-nos uns serveis que intenten anar arruïnant a poc a poc els estats. Arribarà un moment en què Google li llogarà serveis als hospitals, informació recavada a través de totes aquestes dades, i els hospitals hauran de pagar per aquests serveis. Tot això, que porta a un estat cada cop major de precarietat, també és internet. No significa que internet no sigui el que podria haver arribat a ser, un espai de coneixement lliure i de connexió entre les persones, però hauríem d'acumular moltíssim poder, moltíssimes xarxes autònomes per tal de poder exercir tot això sense supervisió. Tot sembla indicar que si no som capaços de crear les nostres pròpies xarxes, ho tallaran tot quan vulguin.

Hi ha dos temes que, posats en relació, em semblen una mica preocupants en tot aquest escenari. Un té a veure amb l'automatització i l'altre, tornant a la qüestió més discursiva de com es legitima internet, és tot el que té a veure amb la construcció de l'anomenada economia col·laborativa digital. Al final, s'estan definint uns espais en els quals, sota aquesta terminologia amable i esperançadora, en realitat els usuaris no poden alterar les pròpies normes prefixades.

Aquí és on apareix l'expropiació de les paraules. L'economia que s'amaga al darrere d'empreses com Uber no és col·laborativa, perquè no hi ha una igualtat. Hi ha treballadors que estan més precaritzats que d'altres. Aleshores, no sé per què seguim acceptant aquestes terminologies. Es tracta més aviat d'economia extractivista, és a dir, empreses que no creen res sinó que únicament extrauen el treball d'una forma més econòmica: s'estalvien salaris, seguretat social, etc. Aquesta és la capacitat d'internet i dels monopolis. El que sempre ens expliquen de la lliure competència, ja sabem que és una història per no dormir, però a internet ni tan sols hi ha això: tu no pots escollir entre els buscadors. Està clar que pots utilitzar, per exemple, Duck Duck Go, però és un buscador amb moltíssimes menys referències, que té una certa vinculació final amb Google i que no disposa de cap servei

El nostre món futur dependrà de la classe de societat que hàgim estat capaços de construir

dels que Google s'ha apropiat. No tens mapes, ni correu electrònic, ni totes les coses que utilitzem al voltant de Google. Hi ha una cosa que sempre explico perquè em sembla molt greu: en aquest estat, totes les universitats utilitzen correus de Gmail. Encara que tinguin dominis propis, el servidor és de Google. Aleshores, com poden parlar de sobirania si fins i tot el que s'està investigant a les universitats està passant per servidors que estan fora del seu territori?

I tot i així, malgrat tot això que hem estat dient i que es diu contínuament, llibres com el teu són atípics, rars. Internet i les transformacions que ens provoca són processos que estem vivint en primera persona i que ens estan afectant en la nostra quotidianitat, i tot i això no acaba d'assentar-se un discurs crític al respecte.
Tens raó. Hi ha els teus llibres, i els d'alguns altres autors. Però no és l'habitual, i encara ho és menys en novel·la. Jo crec que això en part té a veure amb què hi ha una certa inèrcia cap a la tradició. Virginia Wolff deia que la llibertat de relatar és el primer gran tema de la novel·lista, la llibertat de triar de què vols parlar. I això no obstant, és el que menys es paren a pensar moltes autores i autors. Comencen a escriure sobre un tema sense haver pensat prèviament sobre què volen escriure. El que hi ha al començament, el tema, queda massa ancorat a la tradició literària. Hi ha coses que es van arrossegant i que fan que sigui més difícil intentar veure el que està passant. Potser no passa tant amb els escriptors més independents. Però especialment els autors que estan més a la vista no solen ocupar-se del que no hem notat. El que notem, d'allò del que ens adonem, és interessant. És clar. Però si no ho complementes amb el que no estem notant, es queda en no res. A internet ha succeït això: hem notat els colorets de Google i els d'Apple, el bon rotllo dels anuncis ensucrats, però no hem notat el que hi ha al darrere de tot això.

Al final està clar (i cal dir-ho ara, quan cites a Virginia Wolff) el paper que ha jugat la literatura, en especial la novel·la, a la creació dels espais privats al llarg de la història. Estava pensant fins a quin punt la literatura, en tant que generadora d'un relat sobre la subjectivitat i d'un entorn privat de consum, no ha contribuït a la completa atomització de l'individu que ha comportat la digitalització: l'entorn tancat, al davant de l'ordinador, en què l'usuari crea el seu propi relat, la seva pròpia història, i consumeix les dels altres.
La relació íntima del lector amb la novel·la se suposava que s'aniria transformant quan entréssim en allò que Remedios Zafra anomena l'habitació pròpia connectada: se suposava que ja no estaries mai més sol, sinó que estaries connectat. Però jo crec que aquest pas mai hem arribat a fer-lo del tot. Crec que, en el fons, si el ciberuniverse no altera l'univers, hi ha alguna cosa que no s'altera. Si estàs connectat però el teu salari és el mateix, les teves opcions vitals són les mateixes o la injustícia que t'envolta és la mateixa, hi ha alguna cosa que segueix essent un procés individualista.

Hi ha una altra qüestió que també tractes al teu llibre i que també em preocupa bastant: la relació entre la realitat física i la virtual, i com aquesta última pot arribar a pensar-se com a substituta de la primera. Crec que hi ha alguns aspectes foscos en què el ciberunivers altera massa l'univers físic.
Al final, hi ha un límit insalvable en tot això, un límit que té a veure amb l'ecologia. Les cinc empreses que regulen internet ja estan treballant amb aquests límits, i qualsevol que es posi a fer càlculs ho sap perfectament. El que passa és que aquests límits ecològics són molt difícils d'imaginar per nosaltres, perquè cal representar-se la pròpia vida d'aquí a trenta anys i, de cop i volta, imaginar que el teu país comença a ser més similar al segle XIX que al segle XXII, perquè hi ha menys calefacció i a les cases hi fa fred, perquè falten recursos materials i perquè no tothom pot carregar les seves bateries sempre. Jo crec que això passarà,encara que sigui un desenllaç més aviat trist per aconseguir ser lliures. Aleshores, si no ho anem preparant, el que passarà serà un cop més la descompensació social: hi haurà entorns molt connectats, molt privilegiats, i hi haurà una massa de persones desconnectades tant per les coses bones com per les dolentes. I en gran part serà per les dolentes, perquè internet farà falta, s'haurà tornat imprescindible. El problema és que trenta anys és una distància molt dolenta per la imaginació, perquè penses que seràs en un altre lloc, o en una altra situació. I tot i així, això passarà, i ens hauríem d'estar preparant ja.

Aleshores, creus que els factors de desigualtat vindran donats per una escletxa digital?
N'estic convençuda. Ni tan sols s'hauria d'utilitzar la paraula "creure". És matemàtic. Només pot utilitzar-se en el sentit en què hi ha persones que creuen que la tecnologia aconseguirà salvar aquests límits d'una manera màgica. Això sí que és creure. Fora d'això, la idea de límit a què em refereixo és segura. I quan arribi, el nostre món dependrà de la classe de societat que hàgim estat capaços de construir: si aconseguim una societat equitativa, potser ens podrem connectar tots mitja hora al dia.

Daniel Dennett em va dir una vegada que, encara que sembli que internet està aquí per quedar-se, hauríem d'intentar fer l'exercici de pensar que potser no sigui així. Aleshores, deia, potser apreciaríem el risc d'estar destruint en pocs anys tots aquells elements i serveis públics que havíem tardat segles a construir. Aquest és per mi el gran perill de la digitalització com a substitució de la realitat.
Sempre cal conservar una sortida, un pla B. Crec que hi ha persones treballant en aquesta línia. Hi ha un llibre titulat *En absència del que és sagrat* (I*n the Absence of the Sacred*), de Jerry Mander, que ja va fer una crítica boníssima a la tecnologia a finals dels anys vuitanta. Ell deia que, abans d'incorporar les tecnologies, cal fer-se unes quantes preguntes i cal saber. Si abans d'incorporar la tecnologia de l'automòbil ens haguéssim fet realment algunes preguntes, si haguéssim parat un moment i haguéssim intentat saber i anticipar-nos, segurament hauríem pres algunes decisions de forma diferent. Però aquest debat mai va existir. Aquest autor, Jerry Mander, deia: intenteu esbrinar el que està succeint i feu sentir la vostra presència. I jo tinc la confiança que actualment hi ha molts col·lectius a molts llocs que intenten esbrinar què està passant i, algun dia, faran sentir la seva presència.

Per últim m'agradaria preguntar-te sobre el que alguns especulen del *big data*: que hi haurà un moment en què hi haurà tal recopilació de dades que no seran necessàries les teories, o seran estèrils. Seria la pròpia recopilació de dades el que ens acabaria oferint les fórmules sobre com funciona el món, sense necessitat d'imaginar ni especular visualitzacions del sistema. Hi ha un moment en què dius, al llibre, que som màquines narratives. Se m'acut pensar, seguint la teva frase, que les teories són més que una simple recopilació de dades. Potser són narracions més o menys sòlides, obertures de món que necessitem per explicar-nos el món, i mai quedaran ombrejades per molta quantitat de dades que es recopilin, perquè aquestes mai podran tenir una naturalesa narrativa.

Sí. Quan vaig escriure la novel·la vaig parlar amb diversos matemàtics, perquè la protagonista és matemàtica. I tots els que vaig consultar no tenen a veure amb el *big data*, a la línia del que comentes, sinó amb l'estadística, que encara no renuncia a ser una mirada, a projectar una mirada sobre allò que analitza. Ells diuen, i aquesta és gairebé la definició d'una narració, que un model és un relat sobre el comportament de certa porció determinada de món en una fracció determinada de temps. Això també és un relat: és l'intent de comprendre. I comprendre és diferent a reproduir.

Les noves vies d'expressió hauran de conviure amb formes d'exposició prolongada d'una ment a una altra, és a dir, amb la lectura

Estic completament d'acord amb tu, però crec que la literatura és una forma molt particular de narrar, i el llibre és una forma molt particular de crear un diàleg entre l'escriptor i el lector: són cartes llargues i lineals, dirigides a una comunitat determinada de lectors. I en aquest sentit s'estableix un diàleg profund. Creus que està en perill aquesta forma específica de comunicació, en els temps de dispersió, com deia al principi, temps de la fragmentació informativa que comporta l'hipervincle?

Si em refereixo a la meva experiència personal, val a dir que jo vaig ser abduïda per la xarxa. Em passava hores i hores davant la pantalla i llegia molt menys. I ara també llegeixo menys que abans d'internet, però bastant més que fa uns anys. Arriba un moment que el cervell i l'organisme et demanen la calma que només et proporciona el llibre. Hi ha un moment en què et dius que, després dels correus que has de contestar, no tens cap obligació d'anar amunt i avall amb Google i Twitter i altres. Aleshores puc asseure'm i llegir un llibre, on tots els estímuls es concentren en una forma. I això serena. Però és cert que no sé si arribaran a això algun dia els adolescents, que no hauran passat prèviament per aquesta experiència ni provindran d'aquesta cultura. Alguns usos de les tecnologies poden canviar les persones, i el mateix passa a la inversa, encara que el marge d'acció en aquest segon cas és més estret. Sortiran també noves vies d'expressió, però potser seguirem necessitant la impressió de la unitat, el que no és fragmentat i del que roman. És a dir, crec que les noves vies d'expressió hauran de conviure amb formes d'exposició prolongada d'una ment a una altra, és a dir, amb la lectura. Seria absurd renunciar-hi.